

Nataša Gojković¹
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
studentkinja doktorskih studija

ISSN 2217-7221
eISSN 2217-8546
UDC 821.111.09 Lawrence D. H.
UDC 821.111-055.3
originalni naučni rad

HOMOEROTSKI TOPOS U ZALJUBLJENIM ŽENAMA D. H. LORENSA: BLUTSBRÜDERSCHAFT – SAN ILI NOĆNA MORA?²

SAŽETAK: Rad se bavi načinom na koji D. H. Lorens u svom romanu *Zaljubljene žene* tretira postojanje intimne fizičke i mentalne povezanosti između dva muškarca, čime neminovno dovodi u pitanje isključivost heteroseksualne veze. Predstavljanjem društvenih i istorijskih prilika u kojima je roman nastajao pokušalo se u prvom poglavlju prikazati u kakvom su se okruženju javile Lorensove homoerotske ideje, uz pomoć Frojdovih postavki o idu, egu i superegu, i kakve su unutrašnje sukobe određeni likovi u romanu preživljavali u datim okolnostima, upravo zbog tih ideja. U drugom poglavlju rad se bavi pojmom *Blutsbrüderschaft*, kao oblikom specifične veze između dva muškarca, te preispituje uspešnost i primenljivost Lorensove ideje o toj vrsti veze kao dopuni heteroseksualnom braku. U radu se zaključuje da Lorensovi stavovi o braku, krvnom bratstvu dva muškarca i klasnoj pripadnosti – sve neizostavni delovi homoerotskog toposa u *Zaljubljenim ženama* – prevazilaze rod, naciju i klasu, te iako neretko kontradiktorni i nedovršeni, otvaraju staze kojima će kasnije ići i drugi autori.

Ključne reči: *Zaljubljene žene*, homoerotizam, Blutsbrüderschaft, D. H. Lorens, viktorijanske vrednosti.

UVOD

„Sexuality was carefully confined; it moved into the home. The conjugal family took custody of it and absorbed it into the serious function of reproduction. On the subject of sex, silence became the rule” (Foucault 1976: 3).

Iako je viktorijansko doba u Velikoj Britaniji kalendarski i fizički završeno

1 natasa@rpkombor.co.rs

2 Rad je proistekao iz istoimenog seminarskog rada, pripremljenog pod mentorstvom prof. dr Eržebet Čanji, u okviru predmeta *Toposi u svetskoj književnosti*, koji je autorka polagala na drugoj godini doktorskih studija Jezika i književnosti, u junskom roku akademske 2011/2012.

1901, smrću kraljice Viktorije, monarha sa najdužom vladavinom u istoriji zemlje, i uprkos činjenici da su viktorijanske vrednosti i način života pred kraj njene vladavine bili ozbiljno uzdrmani, u vreme pisanja romana *Zaljubljene žene* sve slabosti umirućeg poretka bile su čak i izraženije. U delu *Istorija seksualnosti*, iz kojeg je preuzet gornji citat, Mišel Fuko naglašava da ni u drugoj polovini dvadesetog veka društvo nije sasvim uspelo da se odupre nimalo diskretnom šarmu viktorijanskog sistema. Mogli bismo se donekle složiti s ovim mišljenjem, imajući u vidu, naravno, individualne i nacionalne specifičnosti. S druge strane, danas, kada nas više ne šokiraju *Lolita*, *Strah od letenja*, *Američki psiho*, bilo bi u najmanju ruku smešno, zgražavati se nad navodnom nepristojnosti *Zaljubljenih žena* Dejvida Herberta Lorensa. U tom smislu i s obzirom na hiperprodukciju onog dela književnosti čiji je cilj upravo da šokira, mogli bismo mirne duše reći da današnje društvo nema gotovo nikakvih cenzorskih osećaja i da ga, osim krajnje brutalnosti, malo toga zaista može zaprepastiti. I tu bismo sasvim sigurno upali u zamku. Na samom početku ovog istraživanja moramo razdvojiti predstavu i ono iza nje, i to na način na koji su to savršeno postizali upravo viktorijanci. Naime, moramo se potruditi da, izučavajući homoerotski topos na primeru Lorensovog romana, shvatimo represiju kao sistem uspostavljanja kontrole koji nikad nije prestao da postoji, samo je menjao oblike, postajao manje ili više suptilan. S tim je svakako tesno povezan i stepen društvene prihvatljivosti, kao i privida ličnih sloboda, pa shodno tome i manje ili više vešto manipulisanje javnim mnjenjem. Istorijski gledano, moramo imati na umu da je roman *Zaljubljene žene* pisan u vreme Prvog svetskog rata, kada su podanici Britanske Imperije možda prvi put osetili sav užas ratnih stradanja i kada je viktorijanskim načelima zadat odlučujući udarac, što će se u posleratnom periodu odraziti na sve sfere života, pa ni književnost neće biti izuzetak. Zatim, u obzir moramo uzeti stanje u engleskom društvu koje je generisalo revolucionarne Lorensove ideje, izražene kroz usta Ursule i Gudrun Brangven i Ruperta Berkina. Istražićemo osnovne crte viktorijanskog duha, kao i način na koji su njegove oveštale forme reagovala na svako odstupanje u ponašanju, mišljenju, izražavanju, i kako su grčevito pokušavale održati sistem koji se parao po šavovima. Sledeća specifičnost, kada je reč o Lorensovom načinu tretiranja homoerotske tematike, tiče se pojma *Blutsbrüderschaft*.³ Kako je u čuvenom *Prologu*⁴ napisao, heteroseksualni

3 Blutsbrüderschaft, nem. = bratstvo po krvi.

4 *Prolog u Zaljubljenim ženama*, u kojem se eksplicitno govori o homoseksualnim željama jednog od glavnih junaka romana Ruperta Berkina, sam Lorens je izbacio iz završne verzije romana.

brak mora da prizna muškarčevu potrebu za ljubavlju prema drugom muškarcu. U suprotnom, svi će doživeti duhovnu smrt. U ovom radu ćemo pokušati da dokučimo granice bratstva po krvi, svakako pionirske tvorevine u engleskoj književnosti. Zbog toga ćemo se pozabaviti Frojdovim analizama seksualne teorije, Fukoovim studijama društveno uslovljenih manifestacija seksualnosti i većitim muško-ženskim konfliktom iz vizure Kamil Palje. Osnovu našeg istraživanja predstavljace Lorensove teze o heteroseksualnoj ljubavi, formiranju veza između dva muškarca i osnovnim razlikama između onoga što a priori smatramo homoseksualnom estetikom i onoga što je Lorens smatrao muževnom ljubavlju.

VIKTORIJANSKA SPAVAĆA SOBA (DRUŠTVENA USLOVLJENOST KONFLIKTA U VIKTORIJANSKOJ SEKSUALNOSTI)

Nadovezujući se na citat sa početka teksta o premeštanju seksualnosti u strogo omeđeni prostor spavaćih odaja bračnih partnera, otkrivamo da je osnovni princip po kojem je viktorijanski moral funkcionisao predstavljao kombinaciju prećutkivanja i potiskivanja. Na žalost po sistem, često je ono potisnuto, umanjeno, ostajalo takvo samo da bi posle izvesnog vremena preraslo u opasniju formu. Represija se ogledala u svim sferama života. Mi ćemo se ovde baviti seksualnim aspektom života pojedinca i društva, ali svakako je neophodno osvrnuti se na opšta merila pristojnosti i noblesse oblige⁵ viktorijanskog (malo)građanskog društva, samozadovoljnog, zatvorenog, izrazito klasno obojenog i ograničenog nizom pravila, osmišljenih da na svaki način sputaju potencijalne pretnje.

Počnimo od jezika: u vezi sa seksualnošću korišćen je čitav niz metafora i aluzija, da bi se izbeglo pominjanje seksualnih odnosa koje se, osim nepristojnim, smatralo i trivijalnim, s obzirom na to da se sistematskim potiskivanjem seks sveo isključivo na reproduktivnu funkciju. Naime, užitak i zadovoljstvo bili su u direktnoj suprotnosti sa sveprisutnim pragmatizmom svakodnevnog života. Dalje, osnovna pristojnost zabranjivala je čak i izgovaranje reči koje mogu imati ikakvu seksualnu konotaciju, pa je tako, na primer, reč „noge” bila zamenjivana neutralnom rečju, poput „udovi”. Potiskivanje je urodilo plodom u tom smislu da su iz svakodnevnog govora,

5 Noblesse oblige, franc. = obaveza časnog, plemenitog i odgovornog ponašanja pripadnika visokih društvenih klasa.

samim tim i iz književnosti, a onda i iz svesti ljudi, proterani svi navodno nepristojni izrazi. Pomislimo da viktorijanskom muškarcu nije bilo lako slediti rigidne norme, u potpunosti potisnuti unutrašnje biće, ali imajmo na umu da konstantna represija uvek postigne svoj cilj, makar i za kratak period, kojem često usledi pobuna. Opasnost za pojedinca, kod kolektivnog, nacionalnog potiskivanja, zapravo je u tome što on često nema dovoljno unutrašnje snage duha da se odupre, pa veoma lako postane deo bezlične mase, prihvativši propisane postulate kao svoje sopstvene i živeći u skladu s njima, osuđujući one duhovno jače, nesalomljivije. A tu dolazimo do lorensovskog preloma: šta raditi kada norme više ne važe, kada se čitav sistem u koji se čvrsto verovalo počne urušavati? Za muškarca to je značilo gubitak dostojanstva, prevlasti, a početak dovođenja u pitanje socijalnog, materijalnog i svakog drugog položaja. Za ženu, decenijsko potiskivanje i prećutkivanje moglo je da ima za posledicu nesnalaženje u nametnutim ulogama, potpuni gubitak duhovnog i duševnog bića, a neretko i histeriju. To je upravo milje u kojem je Lorens stvarao: doba kada su stare vrednosti doživljavale poraz za porazom, kada su nove pristizale sa raznih strana, a mnoge od njih za Lorensa nisu bile prihvatljive. To je Engleska sa još svežim utiscima suđenja Oskaru Vajldu za protivprirodni blud i kvarenje viktorijanske omladine, Engleska u kojoj je superego uplašeniji nego ikad. No kada se u drugom poglavlju ovog rada vratimo jeziku, videćemo kakav je Lorensov rečnik kada govori o ženskoj ili muškoj seksualnosti, i koliko je pomerio granicu između izgovorenog i neizgovorenog, insistirajući na tome da kroz umetnost mora da se verbalizuje sve sa čim se naša podsvest bori.

Prema parametru društvenih sloboda, daleko ozbiljnije bilo je pitanje braka. Pojednostavljeno rečeno, brak je predstavljao trgovački ugovor između dve strane, u kojem je jedna (ženska) bila potpuno podređena drugoj (muškoj). Udaja se smatrala vrhuncem dometa jedne žene, pa je ova najčešće bila žrtva beskompromisnih manipulacija, kako svoje porodice, tako i porodice potencijalnog supruga. Naravno, govorimo o heteroseksualnom braku, koji Lorens, videćemo, smatra nepotpunim, u nekim slučajevima i apsolutno destruktivnim. Već na samom početku *Zaljubljenih žena* sestre Brangven su mišljenja da brak nije početak, nego kraj iskustva. One čak i ne raspravljaju o braku kao obavezi, nego kao o nečemu što bi trebalo dovesti u pitanje. Kada jedna od njih kaže „Oh, da mi se udavalo, bila bih se udala kao ništa. Ali, ja jedino dolazim u iskušenje da se ne udam” (Lorens 1976b: 8), jasno je

da je nagomilani pritisak konvencija pred potpunim slomom. Takođe, u Gudruninoj konstataciji da sve vene u zametku, koja aludira na (ne)mogućnost ostvarivanja težnji mladih devojaka, čitamo zapravo Lorensovu izrazitu bojazan da će sve njegove ideje biti progutane od strane neumoljivog mehanizma društvenog poretka: *Zaljubljene žene* su, naime, pisane u ogorčenoj atmosferi sudske zabrane objavljivanja *Duge*, zbog navodne opscenosti.

Viktorijansko društvo podrazumevalo je snažnog pojedinca, ali u službi kolektiva. Izuzetan osećaj pripadnosti vodećoj naciji, koji se razvio u toku perioda *Pax Britannica*,⁶ stvarao je solidne, zahvalne podanike, revnosne u trudu da svoj superego dovedu do savršenstva formalne slike koju prikazuju u javnosti. Dakle, masovno potiskivanje svega što je žigosano kao neprihvatljivo, stvorilo je kolektivnu premoć javne persone nad privatnom, samim tim i seksualnom. Ako primenimo Frojdove postulate o lečenju pojedinačne hysterije nastale zbog nemogućnosti sublimacije ida zamenom za kolektivnu, dobićemo inverziju situacije: viktorijanci su nesvesno patili od kolektivne hysterije, koja je u sunovratu svojih ideala pojedinačnu hysteriju upravo stvarala. Lekar je postajao pacijent, a njega samog nije više imao ko da leči.

Lorens se i pre *Zaljubljenih žena*, u *Dugi* i u *Sinovima i ljubavnicima*, bavi izrazitim klasnim osećajem koji vodi postupke njegovih savremenika, likova u njegovim delima, pa i samu državu. Lorensovi likovi pate od unutrašnjih sukoba, sukoba sa sredinom u kojoj žive, međuklasnih konflikata i sukoba unutar iste klase, i to na raznim nivoima: suštinski životnom nivou, umetničkom, egzistencijalnom. Međutim, lik kojim ćemo se najviše baviti, Rupert Berkin, nije obeležen klasnom pripadnošću. Milisent Bel u svom eseju *D.H. Lorens i beg od istorije* kaže: „Sama nedefinisanost karakterizacije koja je posledica Lorensovog odbijanja da Berkinu podari odgovarajuće tipološko objašnjenje, dopušta nam da ga posmatramo kao nedefinisanog, tj. besklasnog muškarca”⁷ (Bell 1998: 604).

Poput samog Lorensa, i Rupert Berkin je primer bega iz klasnih okova: moguće je da je kao i njegov tvorac, nižeg porekla, dobio stipendiju, školovao se i duhovno napredovao, uprkos ograničenjima nametnutim nasleđenom sudbinom.

6 Pax Britannica, lat. = britanski mir – period od 1815. do 1914. godine, kada je vladao relativni mir u Evropi, sa Velikom Britanijom kao najvećom morskim silom i gospodarem većine trgovačkih morskih ruta.

7 [The very indefiniteness of characterization resulting from Lawrence’s refusal to provide Birkin with a representative typological explanation permits one to see him as an undefined that is, „classless” man. Prevela: N.G.]

Budući čovek bez klase, u romanu i bez porodice, Rupert je na ničijoj zemlji u zemlji gde se tačno znalo ko kome pripada i šta je čije. I tu dolazimo do još jednog aspekta koji je Lorensa nepovratno izdvajao od „podobnih”. Kao i Rupert, i Lorens je, zapravo, „self-made man”.⁸ Međutim, u kasnoviktorskom društvu, koje je imalo ideal sličan „američkom snu”, on nije mogao biti prihvaćen kao takav. Iako je sopstvenim zalaganjem postigao određeni uspeh, on ne ispunjava osnovna načela, a to su: počinovanje tradicionalnim normama, poslovni uspeh u pristojnoj, materijalističkoj kategoriji. Lorens je bio sve osim materijaliste. Poznata je njegova misao o tome da imanje postoji samo da bi se upotrebljavalo, ne da bi se posedovalo:

„Jednoga dana, negde, čovek će se probuditi i shvatiti da imanje postoji samo da bi se koristilo, ne i da bi se posedovalo. On će shvatiti da je posedovanje vrsta bolesti duha i beznadni teret spontanom biću. Male zamenice 'moje' i 'naše', izgubiće svoju mističnu čaroliju” (Lawrence 1999: 83).⁹

To sigurno nije odgovaralo ni viktorskom, ani industrijsko-preduzetničkom duhu. Lorens je bio najdalje moguće od tipa „man of property”.¹⁰ Suprotno tome, uveo je pojam „plemenitog divljaka”, čoveka neodređenog porekla, skromnih primanja, bez skrupula u pogledu tradicionalnih vrednosti, neopterećenog obavezama klase, vođenog instinktom i slobodnim duhom. Plemeniti divljak predstavlja duhovnu aristokratiju (Anabel Melors u *Ljubavniku Ledi Četerli*), oslobađa klasno zarobljene, oplemenjuje usporenu, razvodnjenu krv društveno definisanog plemstva. Nasuprot ovom principu stoji mladi industrijalac-naslednik, kojem kod Lorensa najčešće nedostaje onaj životni deo ličnosti, nezavisan od porodice, posla, vaspitanja ili društvenih očekivanja. Videćemo kakve posledice ostavlja razlika između ovakvih muškaraca, a kod kojih ipak postoji međusobna privlačnost.

Kako je Rebeka Vest davno objasnila, Lorens je El Greko književnosti i takva je njegova vizija: nije uvek lepa, često je neprijatna i nerazumljiva, pa i neprimenljiva, ali joj se sigurno ne može osporiti duboka veza sa unutrašnjim bićem:

8 Self-made man, engl. = čovek koji je postigao uspeh i bogatstvo sopstvenim radom, ne na osnovu porodičnog bogatstva.

9 [Sometime, somewhere, man will wake up and realize that property is only there to be used, not to be possessed. He will realize that possession is a kind of illness of the spirit, and a hopeless burden upon the spontaneous self. The little pronouns „my” and „our” will lose all their mystic spell. Prevela N.G.]

10 Man of property, engl. = posednik (i naslov prvog dela *Sage o Forsajtima* Džona Golsvordija, prema glavnom junaku Somsu, koji sve posmatra kroz vizuru posedovanja).

„Evo u šta ja verujem: Da sam ja – ja. Da je moja duša mračna šuma. Da moje znano ja neće nikada biti više od malog proplanka u šumi. Da bogovi, neobični bogovi dolaze iz šume na proplanak mog znanog ja, i onda se vraćaju. Da moram imati hrabrosti da ih pustim da dolaze i odlaze. Da nikad neću dozvoliti čovečanstvu da mi bilo šta nametne, ali da ću uvek pokušavati da prepoznam bogove u sebi i drugim muškarcima i ženama i da im se povinujem. To su moja uverenja”¹¹ (Lawrence 1995: 26).

BLUTSBRÜDERSCHAFT
(SPECIFIČNOSTI HOMOEROTSKOG TOPOSA U *ZALJUBLJENIM ŽENAMA*
D. H. LORENSA)

Bavimo se Lorensom i njegovim tretiranjem homoerotskog jer je ono specifično na više nivoa. Prvi nivo obuhvata razliku između „muževne ljubavi”, kakvoj je težio pisac (inspirisan Voltom Vitmanom), i homoseksualne estetike, koja ga je iritirala. Naime, Lorens se u više navrata podsmeva homoseksualnim muškarcima koji izgledaju i ponašaju se ženstveno, afektirano. U *Aronovoj palici*, na primer, aludira na ličnosti iz stvarnog života, zajedljivo ih komentarišući: prijatelj Oskara Vajlda, Redži Turner, opisan je u liku Aldžija Konstabla kao neko ko „mlatara trepavicama kao neka luda sova” (Lawrence 1976a: 200).¹² Tim nemuževnim muškarcima zamera zlobu i zajedljivost, što se danas, svedoci smo, u masovnim medijima, u serijama i filmovima, prikazuje kao homoseksualni kliše. Drugi nivo je inkorporiranje muževne ljubavi u instituciju heteroseksualnog braka (Rupert – Ursula –Džerald), a treći bi, naravno, podrazumevao Lorensovu neverovatnu hrabrost da o prva dva govori i piše.

U *Zaljubljenim ženama* Lorens, prema rečima Kerolajn Tilman (2008: 90), uspeva da razdvoji seksualnu želju od heteroseksualnog odnosa, što znači da otvara put novoj, nekonvencionalnoj vezi između želje i nelegitimnih oblika seksualnosti. Cilj ovoga je da se uznemire uvrežena shvatanja o obaveznoj heteroseksualnoj sentimentalnosti i srednjoklasnoj uvaženosti. Dakle, šta se dešava kada se tesno

11 [This is what I believe: That I am I. That my soul is a dark forest. That my known self will never be more than a little clearing in the forest. That gods, strange gods, come forth from the forest into the clearing of my known self, and then go back. That I must have the courage to let them come and go. That I will never let mankind put anything over me, but that I will try always to recognize and submit to the gods in me and the gods in other men and women. There is my creed. Prevela: N.G.]

12 [...flapping his eyelids like some crazy owl. Prevela N.G.]

upletene asocijacije seksualne želje i heteroseksualnosti počnu parati? Lorens se, svakako, nadao i u svojim delima to zdušno propagirao da će oparanu nit buržoaskog ideala o braku uspeti prihvatiti sasvim novim koncem mogućnosti uvođenja, takođe binarne, ali istopolne veze, tj. snažne fizičke i duhovne ljubavi dva muškarca. Da bi muškarac iz heteroseksualnog braka to mogao da postigne, u svom braku mora biti potpuno slobodan i bez uobičajenog pretvaranja „ja” u „mi”. Lorens to naziva „neuparenim” brakom – oba bračna partnera su zasebne individue, ljubav je tu, ona je nesumnjiva, ali nema zajedničkog zatvaranja u odnosu na društvo. U činjenici da Rupert (tako i Lorens) ne uspeva da izbalansira ovako nešto, nalazimo opravdanje da smatramo da ni sam Lorens nije siguran u način ostvarivanja svog sna ili da jednostavno nije pronašao osobu koja će njegove ideje razumeti i prihvatiti.

Ursula je nova žena, Rupert je večiti tragač. Ona je pomerila granice mogućnosti jedne žene: doživевši homoseksualno iskustvo, na svom razvojnem putu opisanom u *Dugi*, imala je tu moć da donekle prihvati Rupertova stremljenja, ali i da ih odlučno odbaci u određenom momentu. Ovde moramo razmotriti gotovo panični strah Ruperta od toga da će ga Ursula uvući u konvencionalni brak. On u nekoliko navrata kaže da bi radije iskusio smrt nego ljubav i brak, kakve mu se čini da Ursula predstavlja. Svesno i podsvesno se bori protiv drevne uloge žene kao magične utrobe koja je izazivala i strah i poštovanje. Ovde smo skloni da se saglasimo sa Kamil Paljom, kada kaže da su se muškarci međusobno povezali da bi se odbranili od ženske prirode. Na momente nam izgleda kao da Rupert, tražeći Džeralda kao dopunu svojoj heteroseksualnoj vezi, zapravo traži zaštitu od sopstvenih snažnih emocija koje ga vuku upravo toj Magna Mater,¹³ za koju zna da će ga oslabiti. Takođe, uzмимо u obzir i psihološki momenat muškarčevog dokazivanja pred ženom, gde ga iz prikrajka, kako Kamil Palja (2002: 13) razmatra, neprestano vrebaju neuspeh i poniženje. Žena ne mora na taj način da dokazuje svoju ženskost, uvek iznova. Kamil Palja ide toliko daleko da zamera zapadnom društvu stvaranje nebeskog kulta prebacivanjem stvaralačke sposobnosti sa majke Zemlje (Geje) ka nebu – skretanje od magije utrobe ka magiji uma kao otpor ženskoj dominaciji. Homoseksualna želja kod Lorensovih likova i jeste najčešće u konfliktu sa seksualno dominantnim ženama. S tim u osnovi, muška homoseksualnost je možda najhrabriji pokušaj da se izbegne femme fatale i tako porazi priroda, spreči začćeće i njime generisana nadmoć

13 Magna Mater, lat. = velika majka, anatolijsko božanstvo Sibila, u grčkoj mitologiji – Geja.

Velike Majke. Međutim, kada u *Prologu* pročitamo da je Rupert za muškarce osećao vruću, uzbudljivu, rasplamsavajuću privlačnost koju bi muškarac trebalo da oseća za suprotni pol, onda se pitamo da li je u osnovi te privlačnosti samo beg od ženskog, materinskog autoriteta ili je svako racionalizovanje želje jednostavno bespredmetno. Lorens verovatno zato i ostavlja ovo pitanje otvoreno: pozadinu Rupertove psihe ne poznajemo, pa nismo sigurni koliko je duboko u njemu usađena ta podsvesna odbojnost prema ženskoj dominaciji. „Ono čemu ti želiš da služim nije ništa, baš ništa. To čak nisi ti, to je samo tvoja čista ženstvenost. A ja ne bih dao pišljiva boba za tvoje žensko ja – to je lutka u prnjama” (Lorens 1976b: 15).

Još jedan od razloga bi mogao da bude i taj što je verovao da je psihoanaliza modernom čoveku oduzela mračnu, mitsku moć utkanu u istinskom erosu. A mračna mitska poetika je osnova Lorensove filozofije. Zato Rupert od heteroseksualne veze očekuje da ona postoji kao pojam, da ne bude nešto što bi trebalo održavati, da bi mogao da se prisno poveže sa muškarcem u krvnom bratstvu. Džerald je već nešto drugo – nedostaje mu Rupertova strastvenost, jednodimenzionalan je, ne pati od neprilagođenosti u društvu, nego – u sopstvenoj koži. On prihvata to što jeste – naslednik, posednik. Ali u tišini radne sobe u njega se uvlači strah nepotpunosti. On sledi duboko ukorenjene manire svoje klase, ali ga uznemirava svest o tome da postoji i nešto izvan toga. Za njega taj prozor u Drugo predstavlja Rupert. Prema ženama on nastupa dvojako: nadmoćno, tamo gde nema otpora, i zainteresovano, tamo gde naiđe na prepreku, jer poenta njegovog postojanja jeste savlađivanje, slamanje, dominiranje. Kada mu umre otac, totem viktorijanske uspešnosti, osoba čije je metode poslovanja u jednom momentu prerastao i od tada ih prezirao, osoba koja mu je ujedno bila i uzor i predmet podsmeha, Džerald odlazi kod Gudrun, na njenu teritoriju, pa iako provalnik, pretvara se u dete željno pažnje i milovanja. Ovde ćemo opet navesti mišljenje Kamil Palje: „Težnja ka oslobođenju putem seksa je osuđena na propast. Orgazam je dominacija, predaja ili prodor. Priroda ne poštuje ljudski identitet” (Palja 2002: 4). Džerald je sav od čistih računa: visoko seksualizovana scena savlađivanja arapske kobile predstavlja jedan od takvih računa. No sa Rupertom je drugačija situacija. Džeralda zabavlja Rupertova strastvenost, ali ga istovremeno uznemirava sopstvena ambivalentnost za koju možda do tada nije znao ili nije želeo da je prizna. Prihvata Rupertove predloge o bratstvu po krvi, iako nije siguran gde je njegovo mesto u tome. Njegove dve heteroseksualne veze u romanu zasnivaju se

na dominaciji, na povinovanju njegovoj snazi, fizičkoj, duhovnoj i klasnoj. Prva, sa Minet, predstavlja klasičan primer dobijanja bez osvajanja. Minet je beznačajna i bezlična. Druga veza, sa Gudrun, daleko je kompleksnija i sa tragičnim krajem u kojem upravo Džerald, lovac, strada bežeći i od lovine i od samog sebe. Rupert je mogao da mu bude neko ko će potražiti, možda i pronaći, neki drugi aspekt njegove ličnosti, zarobljene u okovima industrijskog magnata. Međutim, ovde se neprimetno uvlači i pitanje klase, dakle, nelegitimna veza dva muškarca nije samo rodno neprihvatljiva, nego i klasno. Džerald je pravi predstavnik svoje klase, ali ga delimično privlači Rupertova besklasnost, odsustvo nasleđene odgovornosti. Utisak je da ga kontakt sa Rupertom čini pomalo bespomoćnim i to mu se na neki način dopada, ali njegov posednički mentalitet to ne može da dozvoli. Za njega je to novo jer dominantnost, a ne submisivnost njegova je religija: „Džerald ga je promatrao odozgo, privučen i tako duboko vezan tom neodoljivom privlačnom snagom da je postao nepovjerljiv, mrzeći okove, mrzeći privlačnost” (Lorens 1976b: 262). Rupert, koji jeste besklasnik, ali oseća kob Džeraldove klase, misli ovako: „Činilo mu se da sada ne vidi u njemu tjelesno biće, mužjaka, kakvog je obično vidio u Džeraldju [...] već samog muškarca, potpunog, unaprijed sudbinom određenog, osuđenog, ograničenog” (Lorens 1976b: 263).

Eto ključa zašto Rupertova težnja ka ostvarivanju bratstva, dubokog, intimnog prijateljstva sa Džeraldjom nije uspela – Džeraldova nepopravljiva neostvarenost određuje, zapravo, ishod Rupertovih želja, jer je činjenica da je Džerald nepotpun, da mu preti potpuna mehanizacija duše ipak je rezultat klasnih odlika. Na tom tragu vraćamo se ponovo pojmu plemenitog divljaka, kao poslednjeg delića slagalice. Ovde bismo mogli da zaključimo da je Rupert, zapravo, tražio krvno bratstvo sa pogrešnom osobom. I kada na kraju romana kaže da ne veruje da ne može imati dve vrste ljubavi, Lorens mu zapravo ostavlja mogućnost da sa nekom pogodnijom osobom pronađe svoj ideal – emotivnu vezu sa ženom i muškarcem. Rupert je u tome kategoričan. On traži neraskidivu, večnu povezanost, sigurno i bezuslovno međusobno oslanjanje dva muškarca.

Slično Hardijevim likovima, Lorensovi likovi bivaju pokretani naoko neobjašnjivim silama, prkoseći uobičajenim konvencijama naracije i karakterizacije. Lorens je pisac neizgovorljivog, i koliko god Rupert propovedao o krvnom bratstvu sa drugim muškarcem, ono neizgovoreno, neučinjeno, nedovršeno ima daleko veću

snagu. I to je ono što Lorensovo tretiranje homoerotskog, osim očiglednog pionirstva u temi, razlikuje od kasnijih autora. U sceni rvanja Ruperta i Džeralda, na primer, više je sugestivnosti i aluzija na seksualni čin nego u delovima romana gde znamo da se taj čin zaista i odigrao. Izrazi poput „utiskuje”, „prodire”, „prožima”, kao i piščev zanos koji osećamo u opisu, uveravaju nas koliko je lako preći granicu seksualnosti.

Kako u seksualnom odnosu, barem prema Džeraldovom viđenju, postoji pobeđeni i pobeđnik, lovac i plen, tako i u ovoj sceni imamo jednu vrstu takve relacije. Međutim, u romanu Džerald se posle seksualnog čina sa ženama ne oseća dobro ni u jednoj ulozi. Ovde pak naslućujemo zametak nečeg što bi moglo da ozdravi onaj duboko usađeni, društveno ograničeni deo njegovog bića koji mu je nalagao da uvek bude pobeđnik, a koji je istovremeno činio da se posle pobede oseća prazno. Takođe, on delimično prelazi granicu svog pola posetivši Ruperta posle Hermioninog napada. Ulazi u ulogu majke i to mu ne smeta, dok sa Gudrun, kako smo ranije napomenuli, dolazi u situaciju da se poput deteta sklupča i umiljava za malo nežnosti. Polazeći od Frojdove konstatacije da se muškarci plaše da će im žena uzeti snagu, Kamil Palja kaže da su „žena i priroda uvek spremne da muškarca pretvore u dečaka i dete” (Palja 2002: 23). Tu možemo tražiti osnovu Džeraldovog prihvatanja poraza u rvačkom meču, i ako bismo to shvatili kao emotivni čin – Džeraldovog prećutnog povinovnja Rupertovim idejama o krvnom bratstvu i otvaranju prozora ka odnosu van stereotipnih okvira.

Evidentna je razlika u osećajima koje Rupert i Džerald podstiču jedan u drugom, u odnosu na ona koja gaje prema ženama. Takođe, postoji i razlika u tome sa kakvim osećanjima pristupaju vezama: Rupert, klasno neopterećen, ali intenzivnih emocija i težnji da sagradi novu vrstu intimne zajednice, oseća jak otpor jedino prema Hermioni, čistom intelektu koji, prema Kamil Palji, predstavlja muški princip. Ne muči ga ishod veze toliko koliko njeno razvijanje. Sa Ursulom unapred zna da će uspeti, ali takođe zna i da tu treba da potraži mogućnost zasnivanja krvnog bratstva sa muškarcem. Džerald, s druge strane, i sa Gudrun i sa Rupertom zna da ih je, praktično, izgubio i pre nego što se veza završi, bez obzira na to kakva ona bila. On teži ka onome što konvencije zahtevaju, on ih oseća instinktivno, ali postaje i svestan da ga one ne čine bezbednim, sudara se sa ivicama zacrtanih puteva, ne u pobuni, nego u sopstvenom nedostatku samopouzdanja. U romanu se jasno kaže da je Džerald svestan da Rupert može bez njega, samo je pitanje vremena kada će i Rupert

to uvideti. Već posle rvanja, Lorens kaže da su Rupertove misli otišle ka Ursuli. To čitaoca zadovoljava, čini da se scena nekako ublaži, ali dodatno komplikuje arterijski pritisak bratstva po krvi. Neostvarenost željenog odnosa, frustracija nastala i pre Džeraldove smrti, njome je samo pojačana i dobija mitske dimenzije, jer je Rupert shvatio da Džerald nije bio spreman da prihvati njegova nastojanja. Shvatio je da će, ako mu Džerald i ne uskrati pristanak, to svakako morati sam da uradi. Lorens kroz ceo roman, osim očiglednih sredstava karakterizacije, nizom detalja o oblačenju i držanju naglašava Džeraldovu snažnu klasnu (pred)određenost, koja će, shodno Lorensovim idejama o vitalnosti nižih slojeva društva, nenametljivo, ali odsudno uticati na ishod odnosa dvojice muškaraca. Rupert je rezigniran Džeraldovim negiranjem, neverovanjem, i kaže da smrt ne bi bila važna da je Džerald ostao veran stisku neopozive ljubavi koju su potvrdili ležeći obneznanjeni od napora posle rvanja. „Oni koji umiru i umirući mogu još voljeti, još vjerovati, ne umiru [...] U duhu, Džerald je još mogao živjeti s Berkinom, čak i poslije smrti” (Lorens 1976b: 313–314). Rupert gubi kontrolu nad sobom pred mrtvim Džeraldovim telom. On gotovo da zaboravlja da je Ursula pored njega: „Trebao je voljeti mene – reče on – ponudio sam mu” (Lorens 1976b: 313). Rupert smatra da bi krvno bratstvo sa njim za Džeralda bio spas od sopstvene sudbine. Jedinstvenost Lorensove teze o jakoj individualnosti svakog pojedinca ovde se očitava u borbi dva aspekta jednog bića – društvenog i privatnog. Dakle, vratili smo se Frojdu i klasičnom sukobu superega i ida. Rupertov ego je pokušavao da balansira njegove želje i učini ih prihvatljivima određenom pojedincu. Superego mu nije zadavao naročitih problema i Džeraldovom smrću on više nije ni morao da bilo šta modifikuje. No njegova želja da Džerald bude sahranjen u Alpima, a ne u Engleskoj, govori o strahu Rupertovog ega da neće moći nastaviti dalje ukoliko mu predmet osujećenih težnji bude suviše blizu. Džerald pak sav je sazdan od superega. Jedini njegov bunt bila je upravo smrt: posle pokušaja ubistva Gudrun neoprostiv gubitak samokontrole rešava pokušajem savladavanja prirode, nesputanih sila snega i leda. Taj poslednji napor dominacije, *der Wille zur Macht*,¹⁴ počinje svesno, ali ga smrt snalazi u trenutku telesne iscrpljenosti i polusvesti. Taj impulsivni aspekt Džeraldovog bića, koji je Rupert pokušavao u njemu da pronade i sa njim se poveže, presudio je prvi put društveno prihvatljivom aspektu. I tu je bio kraj.

14 Der Wille zur Macht, nem. = volja za moć.

ZAKLJUČAK

Šta je Lorens postigao zadajući svojim likovima nimalo lake zadatke? I da li je njihov prometejski posao uspešno okončan? Na drugo pitanje možemo odmah odgovoriti odrično, u smislu okončanosti, jer delikatni odnosi među polovima uvek donose nova pitanja ili se barem posmatraju iz uvek novih uglova.

Na prvo pitanje odgovor je kompleksniji. Zaključak koji se nameće jeste da je Lorens pre svega uspeo da, objavivši romanesknu formu svojih ideja o izmenjenoj jednačini muško-ženskih odnosa, pokrene mašinu kulturološke i društvene transformacije. Jednom napisane, koliko god cenzurisane bile, ideje se ne mogu potpuno uništiti. Društvo na prekretnici instinktivno se traži, opipava sopstveni puls. Lorens je ponudio jedan način – sa tradicionalne tačke gledišta, prepun opasne prometejske vatre, izmenjenih rodnih predstava i uloga.

Ono što je možda i najviše smetalo prosečnoj čitalačkoj publici jeste predstavljanje muškog tela kao objekta želje. Rupert posmatra Džeralda sa neskrivenim divljenjem i jasnom željom. Navešćemo ovaj deo na engleskom jeziku, zbog toga što se u prevodu Ljerke Radović izgubila zamenica „to”, ovde vrlo indikativna:

„He was looking at the handsome figure of the other man, blond and comely in the rich robe, and he was half thinking of the difference between it and himself – so different; as far, perhaps, apart as man from woman, yet in another direction” (Lawrence 1970: 309).

Kako Kerolajn Tilman (2008: 106) navodi, zamenicom „to” Lorens zapravo potire ideju o tome da je rod baziran isključivo na muško-ženskim anatomskim razlikama. Time on otvara put ka novim rodovima, formiranim prema razlikama unutar postojeće kategorije. Kritičari, doduše, uglavnom su saglasni u konstataciji da Lorens transformaciju ne dovodi do kraja, ona ne uspeva u smislu pronalaženja srećnog rešenja kreativnog ispunjenja i zamene za tradicionalnu instituciju heteroseksualnog braka. Dejvid Holbruk (1992: 238) kaže da je to zato što centralni par (Rupert i Ursula) nije vezan za stvarnu zajednicu, za životne zadatke. Ne možemo ovo zanemariti, jer evidentno je da, trudeći se da izgrade svoje individualne, unutrašnje ličnosti, oni ostaju u njima zarobljeni. Tu dolazimo do još jednog problema: i Rupert i Džerald su muževni muškarci. Na jednom mestu Lorens kaže da je srce jednog gorelo za srce drugoga, ali da to nikad ne bi pokazali jer bi priznavanjem svojih latentnih

homoerotskih želja odrekli svoju muževnost. Dakle, oni jesu dostojni jedan drugog, ali su baš zato jedan drugom nedostižni. I da se situacija dodatno iskomplikuje, Lorens je ipak verovao da su biološke razlike između polova nepremostive i da ih upravo to čini sposobnima za samostalnost u odnosu. Dakle, prednosti rađaju mane i obrnuto. To nas vraća na odgovor na drugo pitanje i zaključak da Lorensove ideje prevazilaze rod, klasu i naciju, što svakako njegovo bavljenje homoerotskim toposom stavlja van svih potencijalnih kategorija.

Setimo se da je Lorens bio zgrožen ratom, ne samo zbog besmislenosti i neminovnih razaranja i ljudskih žrtava nego i zbog podvrgavanja individue ogromnoj, jednoobraznoj, mehaničkoj masi. Mašinerija koja od pojedinca stvara masu ista je ona koja vrši represiju. Nudeći ideju kao tačku nacionalnog ujedinjenja, ona zapravo primenjuje kolektivnu hipnozu. Takva je situacija i sa pitanjem roda, usko povezanim sa promenama u shvatanju i doživljavanju muško-ženskih odnosa i uloga. Suština frustracije koju doživljavaju Lorensovi likovi jeste u ostvarivanju čistog, individualnog bića, bez obzira na pol ili klasnu pripadnost, stereotipe i predstave koje ovi podrazumevaju. Uvođenje homoerotske želje u diskurs i otvoreno priznavanje njenog postojanja izazvalo je šok ravan ratnom razaranju. U tom smislu, Lorensu možemo zameriti i nejasnost, i nedovršenost, ponekad i nedoslednost, ali mu nikako ne možemo osporiti zasluge za preko potrebno uzburkavanje duhova i izgovaranje naglas onoga o čemu se nije ni šaptalo. Snažni uticaj njegove životne filozofije čitamo kod Doris Lesing, Anais Nin, Tenesija Vilijamsa, Henrija Milera, Antonija Bardžisa i mnogih drugih. Oldos Haksli, u predgovoru knjige Lorensovih pisama, kaže da je on insistirao na tome da svaki čovek mora biti umetnik u svom životu, da mora stvoriti sopstvene moralne vrednosti, jer je umetnost življenja teža od umetnosti pisanja: „Mnogo je delikatnije voditi ljubav i pridobiti je, nego izjaviti je” (Aldington 1961: 14). Još je delikatnije biti vesnik proleća usred zimske idile i trubadur slobode među nemuzikalnima. A upravo to je bio Dejvid Herbert Lorens.

LITERATURA

Aldington, Richard. 1961. *D. H. Lawrence: Selected Letters*. Harmondsworth: Penguin Books.

Bell, Milicent. 1998. „D. H. Lawrence and the Flight from History”. *Sewanee*

Review 106 (4): 604.

Foucault, Michel. 1976. *The History of Sexuality*. New York: Pantheon Books.

Freeman, Mary. 1955. *D. H. Lawrence. A Basic Study of His Ideas*. Gainesville: University of Florida Press.

Frojd, Sigmund. 2009. *O seksualnoj teoriji. Totem i tabu*. Novi Sad: Akademska knjiga.

Herbert, Michael. ed. 1999. *Reflections on the Death of a Porcupine and Other Essays*. Cambridge University Press.

Holbrook, David. 1992. *Where D. H. Lawrence Was Wrong About Women*. London and Toronto: Associated University Presses.

Kaye, Richard. „Lawrence and Homosexual Desire”.

www.glbtc.com/literature/lawrence_dh.html (29. 2. 2012).

Lawrence, David Herbert. 1970. *Women in Love*. Harmondsworth: Penguin Books.

Lawrence, David Herbert. 1976a. *Aaron's Rod*. Harmondsworth: Penguin Books.

Lorens, Devid Herbert. 1976b. *Zaljubljene žene*. Zagreb: Naprijed.

Lawrence, David Herbert. 1995. *Studies in Classic American Literature*. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors.

Palja, Kamil. 2002. *Seksualne persone*. Beograd: Zepter Book World.

Tilghman, Carolyn. 2008. „Unruly Desire, Domestic Authority, and Odd Coupling in D. H. Lawrence's *Women in Love*”. *Women's Studies* 37: 89–109.

West, Rebecca. „Women in Love”.

www.newstatesman.co.uk/backwardglance (28. 2. 2012).

Nataša Gojković

HOMOEROTIC TOPOS IN D. H. LAWRENCE'S *WOMEN IN LOVE*:
BLUTSBRÜDERSCHAFT – A DREAM OR A NIGHTMARE?

Summary

David Herbert Lawrence wrote *Women in Love* in 1916, in the midst of the First World

War and in the overwhelming climate of losing ground on national level. Introducing the third party into by then undisputed institution of marriage, he deliberately undermined the very foundations of the already dying Victorian society. He challenged every single Victorian value and tried to form a different, absolute connection between men and women. D. H. Lawrence introduced the idea of *Blutsbrüderschaft* – blood brotherhood, to be the cradle of a special close bond between two men. He categorically rejected the idea of heterosexual marriage as an exclusive form of relationship between people and promoted a deep unity not only between a man and a woman, but also between two men. Throughout the novel, the characters fight for self-fulfilment, either in compliance with existing standards, or in spite of them, forming along the way emotional relationships that bring deliverance or frustration. This paper represents an attempt to expose the significance of Lawrence's brave ideas that transcend class, gender or nation in a class-conscious, gender insensitive society and to show to which extent he succeeded in proving that one needs an unreserved relationship with a person of the same sex in addition to a heterosexual one in order to be complete.

Key words: Women in Love, homoeroticism, Blutsbrüderschaft, D. H. Lawrence, Victorian values.